

УДК 336.7 :368(477)

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

І. Крупка

*Львівський національний університет імені Івана Франка
прос. Свободи 18, м. Львів, 79008, Україна*

У статті досліджено стан вітчизняного страхового ринку, з'ясовано основні тенденції, досягнення, проблеми його функціонування в умовах фінансової глобалізації та європейської інтеграції національної економіки України. Окреслено перспективи розвитку та напрями подальшого реформування страхового ринку.

Ключові слова: страховий ринок, фінансові ресурси, стратегія розвитку, фінансова глобалізація, європейська інтеграція.

Вступ. На сучасному етапі реформування та структурної перебудови національної економіки України дедалі більшого значення набувають елементи господарювання, які б сприяли створенню оптимальних умов для активізації підприємницької діяльності. Важливим серед них є страхування, яке в багатьох країнах світу розглядається як могутній стабілізаційний фактор та суттєве джерело забезпечення довгострокових інвестицій в економіку держави.

В умов трансформаційних змін та процесів інтеграції до європейської спільноти перед багатьма підприємствами країни постала проблема фінансової стабілізації, забезпечення безперервної виробничої діяльності. Вдале подолання ризикових ситуацій, що забезпечує в перспективі максимальну фінансову стійкість, можливе за ефективного функціонування страхового ринку в державі. Зауважимо, що порівняно зі світовими тенденціями національний страховий ринок має незначні масштаби, на Україну припадає менше 1% страхових премій, отриманих у світі [10, с. 187], а частка валових страхових премій у ВВП становить 2,5-3% [6; 17]. Це свідчить про наявність певних проблем, пов'язаних із забезпеченням сталого розвитку вітчизняного страхового ринку.

Незважаючи на те, що страховий ринок України останнім часом доволі стрімко розвивається, в його формуванні та розвитку існує низка проблем, у тому числі пов'язаних з необхідністю запровадження європейських стандартів страхування. Тому виникає потреба в його системному дослідженні спрямованому на виявлення та розроблення рекомендацій щодо їхнього вирішення в сучасних умовах господарювання. Нині вкрай необхідно осмислити події останніх років, оцінити реальний стан страхового ринку та, уникаючи помилок минулого, визначити шляхи його подальшого розвитку, залучивши до цієї роботи якнайширше коло фахівців, експертів, громадськості, які не тільки зацікавлені в ефективному функціонуванні страхового ринку, а й мають багато напрацювань у цій сфері. Своєчасне виявлення змін і розроблення рішень щодо сталого розвитку ринку страхових послуг допоможуть ефективно використовувати переваги глобалізації світової економіки й

підвищити роль страхування в контексті забезпечення стабільності, фінансової стійкості та ефективного функціонування цієї сфери в країні.

Проблематику функціонування ринку страхових послуг і його регулювання висвітлено у роботах іноземних та вітчизняних дослідників, таких як Н. Г. Адамчук, В. Д. Базилевич, О. В. Булатова, К. Г. Воблого, Н. М. Внукова, Л. В. Временко, А. Глущенко, Л. М. Горбач, Т. А. Говорушко, Б. Г. Данський, Дж. М. Кейнс, Л. Л. Кінашук, М. С. Клапків, Н. Лутак, М. В. Мних, О. М. Мозговий, С. С. Осадець, В. Й. Плиса, В. К. Райхер, С. К. Реверчук, Л. І. Рейтман, П. Самуельсон, О. А. Соловійов, М. І. Туган-Барановський, К. Є. Турбін, В. І. Успенко, В. Г. Федоренко, С. Фішер, М. Фрідман, В. М. Фурман, В. В. Шахов, Л. Ширинян, Р. Шмалензі, П. Щедрий, Р. Т. Юлдашев та ін.

Відмічаючи вагомі результати наукових досліджень згаданих науковців, варто зазначити, що додаткових досліджень потребують питання розроблення теоретико-методологічних основ сучасної інтеграції українського ринку страхування у європейську та світову страхову систему, а також залишаються недостатньо дослідженими й обґрунтованими у вітчизняній економічній літературі окремі практичні аспекти цієї проблематики.

Метою статті є дослідження теоретико-методологічних засад, обґрунтування основних напрямів реформування та розвитку страхового ринку України і визначення засобів реалізації цього процесу в умовах євроінтеграції.

Результати. Становлення національного страхового ринку проходило за складних макроекономічних умов на тлі знецінення заощаджень населення за договорами страхування життя в установах Держстраху СРСР, зменшення довіри до фінансових інституцій унаслідок банкрутства банків та небанківських установ у середині 90-х років минулого сторіччя. Проте сьогодні страховий ринок України є одним з найпривабливіших для іноземних інвестицій серед ринків пострадянських держав. Це пов'язано як з активізацією соціально-економічних перетворень у країні, так і з швидкими темпами росту українського страхового ринку в останні роки. Фактором привабливості є також відсутність значних бар'єрів, характерних для цього ринку в інших країнах. Крім того, населення України головно позитивно ставиться до страхування, що, безумовно, буде полегшувати його розвиток.

Відзначимо, що останнім часом спостерігається тенденція до зростання обсягів купівлі страхових полісів населенням (табл. 1), а також збільшилася частка родин, які мають бажання добровільно укласти договір страхування. Наприклад, за 9 місяців 2011 р. порівняно з аналогічним періодом 2010 р. на 995,6 млн грн (6,5%) збільшився обсяг надходжень валових страхових премій, а обсяг чистих страхових премій зріс на 3 442,2 млн грн (37,4%). Основним чинником зростання валових страхових премій є збільшення їхнього обсягу, зокрема, з таких видів страхування, як: обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників транспортних засобів (ОСЦПВ) на 511,5 млн грн (43,8%); страхування фінансових ризиків на 225,3 млн грн (12,7%); страхування життя на 290,7 млн грн (47,7%); медичне страхування (безперервне страхування здоров'я) на 195,7 млн грн (30,4%) [6].

Водночас за цей період, як свідчать дані табл. 1, валові страхові відшкодування зменшилися на 11,9% і становлять 3 482,2 млн грн, а чисті страхові виплати – на 10,4%. Така динаміка є наслідком зменшення виплат зі: страхування фінансових ризиків на 345,3 млн грн (34,9%); автострахування (КАСКО, ОСЦПВ, “Зелена картка”) на 156,8 млн грн (8,4%); страхування кредитів на 67,2 млн грн (82,9%).

Таблиця 1

Динаміка основних показників діяльності вітчизняного страхового ринку

	2006	2007	2008	2009	2010	9 місяців 2010	9 місяців 2011	Темпи приросту 9 місяців 2011/9 місяців 2010	
								млнгрн	%
Кількість страхових компаній та договорів страхування, укладених протягом звітного періоду, тис. одиниць									
Кількість страхових компаній, у тому числі:	411	446	469	450	456	...	445	...	...
- компанії, що здійснюють страхування життя, одиниць	55	65	72	72	67	...	65	...	...
Кількість договорів, крім договорів з обов'язкового страхування від нещасних випадків на транспорті, у тому числі:									- 9,6
- зі страховальниками-фізичними особами	16 931,4	20 179,9	22828,7	22 343,2	26340,5	19 193,1	21 033,8		- 8,4
Кількість договорів з обов'язкового особистого страхування від нещасних випадків на транспорті	13 686,7	16 447,3	18685,5	19 187,0	23135,8	16 871,6	18 291,6		- 8,9
	537 647,4	579 587,1	653168,8	629,0	592 771,5	433 837,0	472 534,4		
Страхова діяльність, млнгрн.									
Валові страхові премії	13 829,9	18 008,2	24008,6	20 442,1	23081,7	15 434,7	16 430,3	995,6	6,5
Валові страхові виплати									-
	2 599,6	4213,0	7050,7	6 737,2	6104,6	3 953,5	3 482,2	-471,3	11,9
Рівень валових виплат, %	18,8	23,4	29,4%	33,0%	26,4%	25,6	21,2%	-	-
Чисті страхові премії	8 769,4	12 353,8	15981,8	12 658,0	13327,7	9 199,3	12 641,5	3 442,2	37,4
Чисті страхові виплати									-
	2326,2	3 884	6546,1	6 056,4	5885,7	3 789,6	3 396,2	-393,4	10,4
Рівень чистих виплат, %	26,5	31,4	41,0%	47,8%	44,2%	41,2	26,9%	-	-
Перестраховання, млнгрн									
Сплачено на перестраховання, у тому числі:								-2	-
- перестраховикам-резидентам	5 621,70	6 423,90	9064,6	8 888,4	10745,2	7 024,0	4 699,6	324,4	33,1
	5 060,60	5 654,40	8 026,8	7 784,1	9753,9	6 235,4	3 788,9	446,5	39,2
- перестраховикам-нерезидентам	561,1	769,5	1 037,8	1 104,3	991,3	788,6	910,7	122,1	15,5
Виплати, компенсовані перестраховиками, у тому числі:									
- перестраховиками-резидентами	396,3	654,7	926,5	967,9	508,6	317,0	326,7	9,7	3,1
- перестраховиками-нерезидентами	273,4	329,0	504,7	680,8	219,0	163,9	85,9	-78,0	-47,6
Отримані страхові премії від перестраховальників-нерезидентів	122,8	325,7	421,9	287,1	289,6	153,1	240,8	87,7	57,3
Виплати, компенсовані перестраховальникам-нерезидентам	21,5	112,2	317,5	242,1	192,3	138,0	211,0	73,0	52,9
	13,5	504,1	1 055,6	1 050,4	1 837,1	856,6	576,2	-280,4	-32,7
Страхові резерви, активи страховиків та статутний капітал, млнгрн									
Обсяг сформованих страхових резервів:	6 014,1	8 423,3	10 904,1	10 141,3	11371,8	10 139,1	11 223,6	1 084,5	10,7
- резерви зі страхування життя	608,3	991,3	1 609,0	1 789,2	2185,2	2 041,3	2 526,0	484,7	23,7
- технічні резерви	5 405,8	7 432,0	9 295,1	8 352,1	9186,6	8 097,8	8 697,6	599,8	7,4
Загальні активи страховиків (згідно з формою 1 (П(С)БО 2))	23 995	32 213	41 930,5	41 970,1	45234,6	43 917,2	45 248,5	1 331,3	3,0
Активи, визначені ст. 31 Закону України «Про страхування» для представлення коштів страхових резервів	17 488,2	19 330,3	23 904,9	23 690,9	27695,0	25 502,5	27 187,3	1 684,8	6,6
Обсяг сплачених статутних капіталів	8 391,2	10 633,6	13 206,4	14 876,0	14429,2	14 528,8	13 728,6	-800,2	-5,5

Джерело: Офіційний сайт Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України – <http://www.dfp.gov.ua/734.html>

Зменшення страхових виплат можна розглядати як негативну ознаку з огляду на те, що надходження страхових платежів (премій) збільшилося в порівнянні з відповідним періодом 2010 року. Очевидно, це свідчить про недостатність у

страхових компаній ліквідних інструментів, надмірну збитковість діяльності деяких страховиків.

Рівень валових страхових виплат (відношення валових страхових виплат до валових страхових премій) станом на 30.09.2011 становив 21,2% (табл. 1). Високий рівень валових страхових виплат спостерігався за такими видами страхування: добровільне особисте страхування – 41,0% (47,1% на 30.09.2010), недержавне обов'язкове страхування – 30,2% (30,6% на 30.09.2010). У той же час рівень чистих страхових виплат в країні зменшився з 41,2% до 26,9%, зокрема з добровільного майнового страхування з 49,2 до 25,8 (у тому числі з добровільного страхування фінансових ризиків з 203,1 до 47,5), з добровільного особистого страхування з 52,2 до 45,4%, з недержавного обов'язкового страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів з 43,3 до 38,8%. Зменшення рівня валових страхових виплат можна розглядати як негативну ознаку з огляду на те, що надходження страхових платежів збільшилося порівняно з 9 місяцями 2010 року.

Зауважимо, що від страховальників-фізичних осіб за 9 місяців 2011 р. надійшло 5 244,8 млн грн валових страхових премій, що на 20,6% більше, ніж за аналогічний період 2010 р. Зокрема 4 460,8 млн грн – за видами страхування, іншими, ніж страхування життя, що на 15,7% більше та 784,0 млн грн – за видом страхування життя, що на 58,8% більше. Страхові виплати страховальникам-фізичним особам за цей період становили 1 652,9 млн грн (47,5% від загальних валових виплат), що на 9,3% менше, ніж за відповідний період 2010 року, а рівень страхових виплат фізичним особам зменшився на 10,4% і становив 31,5%, (рис. 1). Водночас рівень страхових виплат на 30.09.2011 за договорами КАСКО, укладеними зі страховальниками-фізичними особами становив 43,8%, за договорами ОСЦПВ – 38,5% та за медичним страхуванням – 58,1%.

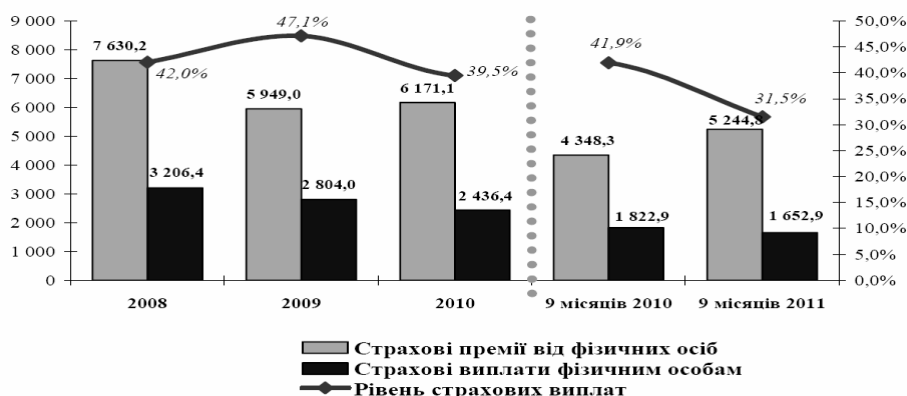

Рис. 1. Динаміка страхових платежів, виплат та рівня страхових виплат у секторі страхування фізичних осіб за 2008–2010 рр., 9 місяців 2011 р. (млн грн)[6]

Загалом незважаючи на збільшення обсягу страхових премій від фізичних осіб за результатами 9 місяців 2011 р. порівняно з відповідним показником за аналогічний період 2010 р., рівня 9 місяців 2008 р. він не досяг. Крім того, за результатами 9 місяців 2011 р. продовжується тенденція щодо зменшення обсягу страхових виплат фізичним особам.

За договорами перестраховування ризиків за 9 місяців 2011 р. українські страховики (цеденти), згідно даних табл. 1, сплатили часток страхових премій 4 699,6 млнгрн (7 024,0 млн за 9 місяців 2010 р.), з них: перестраховикам-нерезидентам – 910,7 млн (788,6 за 9 місяців 2010 р.) та перестраховикам-резидентам – 3 788,9 млнгрн (6 235,4 за 9 місяців 2010 р.). Загальна сума часток страхових виплат, компенсованих перестраховиками, становила 326,7 млн грн (за 9 місяців 2010 р. – 317,0 млн), у тому числі компенсовано: перестраховиками-нерезидентами – 240,8 млн (153,1 за 9 місяців 2010 р.) і перестраховиками-резидентами – 85,9 млн грн (163,9 за 9 місяців 2010 р.). У структурі вихідного перестраховування від загальної суми сплачених часток страхових премій на перестраховування нерезидентам (910,7 млн грн) найбільше сплачено до Великобританії – 29% (265,6 млнгрн), Російської Федерації – 19% (172,5 млн) та Швейцарії – 11% (103,3 млнгрн).

Обсяг загальних активів страховиків на 30.09.2011 становив 45 249 млн грн, що на 3% більше порівняно з відповідним показником станом на 30.09.2010. Водночас, обсяг активів, у яких дозволено формування страхових резервів згідно статті 31 ЗУ “Про страхування”, становив 27 187,3 млнгрн (на 1 685 млн більше, ніж на відповідну дату 2010 р.), головню це акції, банківські депозити та права вимоги до пере страховиків [6]. Відзначимо, що основною проблемою для страховиків залишається недостатність ліквідних фінансових інструментів для проведення ефективної політики інвестування коштів.

Загальна кількість страхових компаній в Україні на 30.09.2011 становила 445, у тому числі компаній, що здійснюють страхування життя – 65 та компаній, що здійснюють страхування видів, інших, ніж страхування життя 380, як видно з даних табл. 1. Проте незважаючи на значну кількість компаній, фактично на страховому ринку основну частку валових страхових премій на сегменті страхування інших видів, ніж страхування життя – 53,9% – акумулюють 20 компаній та на сегменті страхування життя – 52,0% – 3. Водночас, інші показники страхової діяльності в Україні за роки незалежності набули певних якісних змін і їхня динаміка свідчить про такі тенденції:

1. зростає частка іноземного капіталу у страховому секторі, на відміну від банківського. Зокрема, ЄБРР придбав додаткову емісію у розмірі 85 млнгрн та володіє 23% акцій страхової компанії “Універсальна”, що стала першим страховиком, акції якого котируються на фондовій біржі [20];

2. ринок розвивається головню за рахунок зовнішніх чинників – зростання обсягів кредитування (авто [5; 21] та іпотечного [8;9; 14]);

3. зберігається низька платоспроможність потенційних споживачів страхових послуг і їх недовіра до інституту страхування;

4. нерозвиненість ринку страхування життя та інших видів особистого страхування, оскільки не створені інституційно-правові основи для впровадження інвестиційного та обов’язкового медичного і пенсійного страхування, і, як наслідок, рівень капіталізації більшості страхових компаній залишається вкрай низьким. Тому держава планує ухвалити закон про загальнодержавне обов’язкове медичне страхування, щоб після реформування галузі з 2015 р. запровадити страхову медицину [1];

5. страхові послуги, на жаль, продовжують використовуватися підприємцями з метою ухилення від сплати податків;

6. існує недобросовісна конкуренція (надмірне завищення комісійних винагород), зокрема й демпінг щодо тарифікації окремих видів страхових послуг,

шахрайство та факти нехтування правами страхувальників з боку окремих страховиків. Наприклад, деякі страхові компанії не виконують свої зобов'язання за страховими подіями упродовж декількох років, навмисно затягуючи розгляди [22];

7. недостатня прозорість у діяльності спеціально уповноваженого органу у сфері регулювання фінансових послуг, а також відсутність належного регулювання посередництва і допоміжної діяльності у сфері страхування [18];

8. відсутність кваліфікації правопорушень, що дає змогу Держфінпослуг застосовувати максимальні штрафні санкції та відкликати ліцензії за будь-яке правопорушення, а також розширились повноваження наглядових органів, збільшилась кількість різних форм звітності та нетипових зобов'язань (надання інформації мільйонам клієнтів про оподаткування платежів та виплат, розкриття комерційної інформації про розміри комісійної винагороди тощо), що збільшить витратність страхового бізнесу [2];

зберігається недосконалість нормативно-правового регулювання у сфері страхування. У зв'язку з цим у парламенті знаходиться декілька законопроектів, зокрема про створення Фонду гарантування страхових виплат за договорами страхування життя. Зауважимо, 78% договорів страхування життя та недержавного пенсійного забезпечення в Європі покриваються фондами гарантування [4].

Важливо зазначити, що нагляд за діяльністю страхових компаній з метою захисту прав страхувальників та страховиків здійснюється в усіх країнах світу. Забезпечують його органи страхового нагляду або просто регулятори страхових ринків. В Україні страховий нагляд розвивається з 1993 р., коли було створено Комітет у справах нагляду за страховою діяльністю "Укрстрахнагляд". Під час адміністративної реформи 1999 р. його функції були передані Міністерству фінансів України, яке, на жаль, не приділило належної уваги страховій системі, внаслідок чого залишилося невирішеним питання моделі державного регулювання страхового ринку, не було чітко визначено концептуальні основи державної політики щодо страхування, не вирішено питання соціально-економічних пріоритетів страхування [3]. Тому 2003 р. на ринку фінансових послуг з'явився новий контролюючий орган – Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України, основними завданнями якої у сфері страхування є:

розроблення основних напрямів страхової діяльності і посередницької діяльності у страхуванні та перестрахованні;

проведення заходів щодо забезпечення розвитку страхової справи та здійснення державного нагляду за страховою діяльністю;

регулювання в межах своїх повноважень взаємовідносин страховиків та страхових брокерів зі страхувальниками;

участь у міжнародному співробітництві з питань страхування.

Таким чином, проблема державного регулювання страхової діяльності не нова у теорії та практиці вітчизняного страхування. Проте, з огляду на процеси інтеграції та глобалізації світового страхового простору, вона набирає нової форми та змісту, особливо щодо впровадження міжнародного досвіду та використання в Україні прогресивних форм та методів державного регулювання страхової діяльності. Справді, поглиблення процесів глобалізації, які сьогодні проникають в усі сфери діяльності, активна участь вітчизняних страховиків у міжнародних страхових відносинах, про що свідчить збільшення обсягів операцій із нерезидентами, подальша лібералізація українського фінансового ринку в умовах євроінтеграції вимагають

уніфікації стандартів державного страхового нагляду та регулювання в Україні, і приведення їх у відповідність до положень Міжнародної асоціації страхового нагляду та директив Європейського Союзу. Це зумовлює необхідність змін у нормативно-правовій базі, удосконалення моніторингу діяльності страховиків та посилення контролю за дотриманням ними вимог щодо забезпечення платоспроможності і фінансової стійкості, запровадження європейських стандартів щодо класифікації ризиків у страхуванні, удосконалення порядку ліцензування, підвищення вимог до рівня капіталізації, зокрема, до формування статутного капіталу та розміру регулятивного капіталу, запровадження міжнародних норм пруденційного нагляду, підвищення рівня захисту споживачів страхових послуг тощо.

Зважаючи на зазначене, Держфінпослуг розроблено проект Закону “Про внесення змін до Закону України “Про страхування” (нова редакція), зокрема щодо започаткування та ведення програми нормативних вимог діяльності зі страхування та перестраховування (Solvency II) з терміном її імплементації упродовж 4 та 8 років (для статей 127 та 17с) після набуття чинності Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [13]. Зазначимо, що Solvency II – це комплексна програма нормативних вимог до страховиків, які охоплюють ліцензування, корпоративне управління, контроль звітності, громадську оцінку, розкриття інформації та управління ризиками, а також платоспроможність і формування резервів. Ця законодавча програма ЄС буде реалізована у всіх 27 державах-членах і вводить нові, узгоджені загальноєвропейські правила страхового регулювання. Основними цілями Solvency II є:

покращення захисту прав споживачів, що забезпечить рівномірний і підвищений рівень захисту страхувальника на території ЄС;

модернізація нагляду: процес нагляду змінить акцент з контролю за дотриманням законодавства і обсягами капіталу на оцінку ризиків страховиків, оцінку якості управління ризиками та оцінку системи управління компанією;

поглиблення інтеграції на ринку ЄС через гармонізацію наглядових режимів;

підвищення міжнародної конкурентоспроможності страхових компаній ЄС [23].

Водночас проектом Закону передбачено зміцнення позиції споживача на ринку страхових послуг шляхом надання доступної широкій громадськості важливої інформації про платоспроможність і фінансовий стан страховиків, надання страхувальникам (перестраховальникам), а також клієнтам на їх вимогу інформації за встановленим переліком [13]. Запровадження європейських норм, на нашу думку, сприятиме створенню конкурентного середовища на страховому ринку України та рівних умов для діяльності страховиків – резидентів і нерезидентів, що дасть змогу підвищити якість страхових послуг в країні.

Крім того, чинна редакція ЗУ “Про страхування” прийнята в 2001 р., на жаль, вже не відповідає вимогам сучасності. Незважаючи на велику кількість змін та доповнень, об’єктивно цей закон не може повноцінно регламентувати діяльність у галузі страхування. Сучасний світ дуже швидко змінюється та вдосконалюється, в тому числі розвиваються технології, виникають нові процеси, варіанти взаємодії, які вимагають передового європейського підходу до розвитку сфери страхування за умов інтенсифікації інтеграційних процесів.

Через відсутність належного законодавчого регулювання страховики змушені самі запроваджувати правила гри. Тому вони різні у кожній компанії. Громадяни розгублюються та не розуміють, як їм діяти у кожній новій ситуації. Необхідні нові стандарти – однакові для всіх компаній, які б дали змогу чітко регламентувати всі процеси у галузі страхування. Новий закон повинен закріпити на законодавчому рівні

ті взаємовідносини, які вже фактично існують, але є певним різновидом звичаю, а не правовою нормою [15].

Зауважимо, що з липня 2012 р. новою редакцією Закону України “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг” [7] передбачено зміну порядку регулювання ринку небанківських фінансових установ – страхових компаній, ломбардів, кредитних спілок тощо і регулятору необхідно розробити низку документів, які повинні містити чіткі критерії та виражені у зрозумілих формулах, цифрах і коефіцієнтах нормативи. За ними визначатимуть достатність капіталу, платоспроможність, ліквідність, прибутковість, якість активів та ризикованість операцій. Особливістю цього закону є розділ з пруденційного нагляду, що ґрунтується на оцінюванні ризиків ненадання послуг або втрати коштів клієнтів, також перелічено інформацію, яка повинна бути відображена у звіті про корпоративне управління, та містить норми, характерні для європейських фінансових ринків, зокрема, це норма щодо придбання і погодження істотної частки фінансової установи з регулятором або розмір винагороди за рік членів Наглядової ради й виконавчого органа страхової компанії. Для вітчизняного ринку така інформація є незвичною.

Крім того, сьогодні підвищується рівень захисту прав споживачів страхових послуг. У новій редакції закону визначено інформацію (перелік документів), яку фінансова установа повинна надати клієнту до укладання з ним угоди. Зокрема, містить вимогу повідомляти клієнта про розмір його (працівника страхової компанії) винагороди до моменту підписання договору, що сприятиме захисту прав споживачів. За оцінками, середній показник винагороди страхового агента при страхуванні життя становить до 60%, при нелайфовому – 5–40% [2]. Оприлюднення такої інформації свідчатиме, про кошти, які компанія дозволяє витратити на винагороду своїм агентам, та відобразатиме доцільність таких витрат. А вже підвищення вимог до прозорості діяльності та розкриття обов’язкової інформації учасниками фінансового ринку визначено одним із пріоритетних завдань Програми економічних реформ на 2010 – 2014 роки “Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава” для стимулювання розвитку ринку фінансових послуг України, у тому числі й страхового ринку.

Цілком очевидно, що за умов посилення відкритості української економіки щораз більшої актуальності набувають питання конкурентоспроможності вітчизняного страхового ринку та реформування страхової галузі. Водночас, рівень її розвитку не відповідає зростаючим потребам національної економіки та масштабам реформ у соціальній сфері. У структурі ВВП частка страхового ринку є невиправдано малою і становила 2009 р. близько 0,9%, у той час як середньосвітовий показник – 7% [17]. Така ситуація є наслідком недооцінювання вагомості суспільної ролі, яку може і повинно відігравати страхування в Україні, і яку воно відіграє в розвинених країнах.

Враховуючи, те що фінансова глобалізація для національних економік може мати не лише позитивні, а й значні негативні наслідки (розрив рівня фінансового й економічного розвитку окремих країн, відрив фінансових потоків від реальних потреб економіки, ослаблення зв’язків між інвесторами та позичальниками, небезпека глобальних фінансових криз і підриву суверенітету країн з невисоким рівнем розвитку з причин боргової та іншої фінансової залежності тощо), об’єктивно посилюється роль постійного моніторингу зазначених процесів на національному рівні з метою вчасного запобігання негативним наслідкам, максимально ефективного

використання всіх перспектив розвитку і розширення можливостей позитивного впливу глобалізації на вітчизняну економіку.

На сучасному етапі під впливом світової фінансової кризи в економіці України намітилася низка негативних тенденцій, які потребують врахування під час реформування страхового ринку:

зниження індексів фондового ринку, а відповідно зниження дохідності та ліквідності цінних паперів в активах страховиків;

збільшення ризиків, пов'язаних з інвестуванням активів фінансових установ, і неповернення наданих позик (кредитів);

недовіра населення до фінансових установ, у тому числі з причин затягування або відмови виконання фінансовою установою своїх зобов'язань за укладеними договорами;

валютно-курсова нестабільність;

збереження негативних інфляційних очікувань населення;

небезпека подальшої тінізації економіки, використання на страховому ринку різномунітних тіньових схем, маніпулювання грошовими потоками, з метою уникнення оподаткування.

неможливість повернення коштів з депозитних рахунків банків внаслідок різкого зниження ліквідності банківської системи під час кризи, у результаті вітчизняні страховики зіткнулися із низкою проблем щодо недостатності ліквідних активів, що необхідні насамперед для виконання зобов'язань перед страхувальниками.

Наприклад, девальвація гривні призведе до зростання збитковості страхового ринку, зменшення "класичного страхування" і різкого зниження платоспроможності страхових компаній. Водночас переоцінка вартості інвестиційних активів через валютний, кредитний та інші ризики може призвести до зменшення обсягів чистих активів страхових компаній та, як наслідок, критично вплинути на здатність установ виконувати зобов'язання, що відобразиться на фінансовій стійкості і конкурентоспроможності.

Таким чином, ситуацію, яка склалася у страховій справі України на сьогодні, визначають дві групи чинників: ті, які гальмують страхову справу, й ті, що стимулюють її розвиток. Завдання полягає в тому, щоб виявити усі чинники, які стимулюють розвиток страхового ринку, реалізувати їхній потенціал та послабити вплив чинників, що гальмують цей процес. Вдалу, на нашу думку в табл. 3, класифікацію основних причин, які гальмують розвиток страхової діяльності та знижують її ефективність, запропонували Л. Лебединська та Л. Ремньова, яка до чинників, що уповільнюють розвиток страхового ринку, віднесла: відсутність чіткої цілеспрямованої державної політики щодо розвитку страхування; фінансово-економічна нестабільність у країні; недосконалість страхового законодавства; низька страхова культура населення; слабкість податкових стимулів; відсутність надійності в інвестуванні; недостатня розвиненість інформаційної мережі, підготовки кадрів, аудиторської служби та фінансово-кредитної системи загалом тощо.

Як бачимо, однією з основних проблем страхового ринку України є низька культура страхування, яка пов'язана з недостатнім рівнем доходів населення. За експертними оцінками, тільки десята частина дорослого населення країни страхується або готові застрахувати своє майно, що значно нижче середньоевропейського рівня. До цього можна додати відсутність, або слабкий розвиток окремих страхових продуктів, тоді як страхування в розвинених країнах є обов'язковим елементом

соціально-економічної системи, поведінка суб'єктивної визначається духом відповідальності та самодисципліни.

Таблиця 3

Класифікація причин, які гальмують розвиток страхової діяльності в Україні

Групи	Зміст причин
Причини, зумовлені недоліками регуляторної політики	Відсутність чіткої державної політики розвитку страхування в Україні. Недосконалий механізм оподаткування страхових компаній. Недосконалість державного нагляду за діяльністю страхових посередників. Монополізація окремих секторів страхового ринку. Недостатній контроль за розвитком «схемного» страхування.
Причини, зумовлені об'єктивними ринковими ризиками на макрорівні	Високий рівень інфляції. Низький рівень платоспроможності населення і збитковість більшості підприємств в умовах фінансова кризи. Недостатній розвиток фінансового ринку і відсутність привабливих інадійних інвестиційних інструментів для страховиків. Значна інформаційна закритість страхового ринку. Невисока місткість національного перестрахового ринку.
Причини, зумовлені суб'єктивними ризиками на мікрорівні	Низький рівень капіталізації страхових компаній. Недостатній рівень підготовки кадрів для страхового сектору економіки. Недостатню розвинена клієнтська база страхових компаній Нераціональна структура страхового портфелю. Неефективний фінансовий менеджмент страхових компаній.

Джерело: Лебединська Л. Д. Стратегічні аспекти сталого розвитку страхового ринку України під впливом глобалізаційних процесів / Л. Д. Лебединська, Л. М. Ремньова // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – №9(111) – С. 206 – 213.

Ще одним із чинників, який стримує повноцінний розвиток страхового ринку в Україні, є висока концентрація страхових послуг у столичному регіоні. Більшість зібраних страхових премій припадає на компанії, зареєстровані в м. Києві. Водночас результати дослідження показали, що одним із негативних явищ, привнесених у практику страхування процесами глобалізації, є наростання різних видів шахрайства і тіньових економічних операцій, кримінальних дій. Ці негативні процеси набули у

теперішній час світового масштабу. Однак форми їх прояву є різними в розвинених державах світу і в країнах, які лише розбудовують ринкову систему господарювання.

Чинником, що гальмує розвиток страхового ринку в Україні, є й те, що капіталізація і стан фінансових ресурсів переважної більшості страхових компаній є незадовільними і не забезпечує їхню конкурентоспроможність навіть на внутрішньому ринку. Обмежені обсяги та недосконала структура фінансових нагромаджень більшості страховиків заважають перетворенню їх на дієвий інститут соціального захисту населення та інвестування національної економіки. Також серед негативних чинників необхідно виділити обмеженість інвестиційної діяльності страховиків [11, с. 210]. Крім того, відзначимо, що саме зі страхуванням пов'язано багато інших сфер суспільного життя: охорона здоров'я, безпека праці, майнові відносини тощо. Сучасні умови надання транспортних послуг вимагають введення обов'язкового страхування відповідальності перевізника. Туристичні подорожі також вимагають обов'язкового страхування [18]. Вже неодноразово піднімалися питання вдосконалення страхування цивільної відповідальності власників автотранспортних засобів, страхування різноманітних ризиків рухомого та нерухомого майна.

Сьогодні за умов трансформаційних змін та інтенсифікації інтеграційних процесів в Україні для подальшого розвитку національного ринку страхування необхідне його оздоровлення, переорієнтація на формування внутрішніх інвестиційних ресурсів, підвищення прозорості прийняття регуляторних рішень та ролі об'єднань суб'єктів цього ринку, що дасть змогу подолати нинішні проблемні питання страхування та спрямувати його розвиток відповідно до сучасних світових вимог і тенденцій, для чого доцільно вжити низку заходів, зокрема:

1. формувати інструменти управління відносинами з клієнтами і стимулювати розвиток довгострокових видів страхування, зокрема це стосується особистого страхування, оскільки залучення довгострокових ресурсів має важливе значення у формуванні страхових резервів, а також використавувати передовий досвід та інноваційні підходи в процесі їхнього формування. Крім того, посилити вимоги щодо диференціації активів, якими покриваються страхові резерви.

2. поступово підвищувати вимоги до статутного фонду страховиків і запровадити нормативи достатності капіталу у спосіб, що утруднює псевдострахування;

3. запровадити оперативну звітність страховиків за прикладом банківських установ, підвищити прозорість фінансових показників та регулярно оприлюднювати фінансово-економічну інформацію на інтернет-сторінці регулятора або органа саморегулювання;

4. розробляти нові страхові продукти та індивідуальний маркетинг для кожного сегменту ринку. Доцільним є розроблення не тільки принципово нових видів страхування, які б дали можливість диверсифікувати страховий портфель, а й модифікація наявної пропозиції страхових продуктів. Перспективним і раціональним напрямом товарної політики страховика сьогодні є поєднання наявних продуктів і їх пропозиція страховальникам з використанням системи знижок і заохочень у вигляді бонусів, участі в акціях тощо. Можливо також "поєднання" особистого страхування та ризикових видів страхування через надання страховальникові, який укладає договір за одним видом страхування, преференцій та знижок під час укладання договору за іншим видом страхування (знижка обґрунтована зменшенням аквізичних витрат). Впроваджувати інноваційні підходи до збуту страхових продуктів, наприклад доволі ефективними в сегменті особистого та автостра-

хування виявилися під час кризи МЛМ-продажі, які полягають у реалізації страхових продуктів через систему агентів, що отримують дохід за рахунок продажу страхового полісу за номінальною ціною, а купують їх у страхової компанії з певною знижкою.

5. поступово впроваджувати директиви Європейської комісії в галузі контролю за платоспроможністю страхових компаній (Solvency II), страхових посередників та страхових груп (страхових холдингів), а також міжнародні стандарти бухгалтерського обліку та фінансової звітності.

6. створити інформаційну систему і базу даних, яка дає можливість адекватно оцінити ризик і вартість відшкодування за тим чи іншим видом страхування, та розробляти механізми реалізації фінансової і правої превенції. Наприклад, розроблення запобіжних заходів та умов договорів, які спрямовані на застереження недобросовісних страхувальників, чиформування централізованих фондів фінансових ресурсів за видами страхування, які б використовувалися для запобігання настання страхових ризиків тощо.

7. запровадити контроль за наявністю полісів ОСЦПВВНТЗ та обов'язкове медичне страхування. Це дасть змогу збільшити страхові премії за оцінками десь до 20 млрд грн і збільшити внесок страхового сектору у ВВП до рівня країн ЦСЄ.

8. укладати договори між страховими компаніями та підприємствами, які займаються відновленням втрачених або знищених об'єктів власності, наприклад, угода між страховою компанією та авторемонтним підприємством щодо ремонту пошкоджених застрахованих автомобілів саме на цьому підприємстві. Для страховиків це, по-перше, зниження витрат на відшкодування (можливе отримання знижки від ремонтного підприємства, оскільки страхова компанія створює постійний попит на ремонтні послуги), по-друге, це унеможливилоєзловживання недобросовісних страхувальників (оскільки врегулюванням збитків і відновленням пошкодженого чи втраченого об'єкта займається страхова компанія).

9. впровадити реальний захист прав споживачів, для чого, зокрема, необхідно: 1) забезпечити контроль за достовірністю фінансової звітності страховиків; 2) впровадити для страховиків систему пруденційного нагляду, вимоги до акціонерів (учасників), до оцінки вартості активів, консолідований нагляд у фінансових групах; 3) започаткувати інститут «страхового омбудсмена»; 4) впровадити вимоги до регулятивного капіталу на підставі системи управління ризиками страховиків; 5) унормувати діяльність інших, окрім страховиків, учасників страхового ринку, а саме, посередників, аудиторів, актуаріїв, аварійних комісарів, експертів, аджастерів, сюрверів тощо; 6) запровадити стандарти корпоративного управління страховиків; 7) створити ефективну систему протидії страховому шахрайству тощо.

Очевидно, що ефективний розвиток вітчизняного страхового ринку можливий лише за умови вдосконалення нормативно-правового та законодавчого забезпечення процесів страхування і перестрахування, підвищення значення Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України та професійних об'єднань, які відіграють значну роль у механізмі державного регулювання страхової діяльності і повинні не тільки розробити, а й ефективно впровадити антикризові заходи на страховому ринку. Крім того, для підвищення капіталізації та успішної конкуренції українських страхових компаній на міжнародному рівні необхідно:

сприяти концентрації страхового ринку шляхом внесення змін до законодавства щодо формування статутного капіталу, гарантійного фонду та вільних резервів

страхових компаній;
розробити план заходів з поетапного допуску філій страховиків-нерезидентів до страхового ринку України відповідно до міжнародних договорів України;
запровадити взаємний обмін інформацією між Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг та органами страхового нагляду інших держав щодо діяльності страховиків, їхніх філій, страхових посередників і страхових груп (страхових холдингів);
сприяти укладанню двосторонніх і багатосторонніх договорів між Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг та органами страхового нагляду інших країн щодо взаємодії у сфері регулювання страхової (перестрахової) діяльності;
сприяти поетапному впровадженню у страховий сектор міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та фінансової звітності.

Досвід розвинених країн свідчить, що розвиток та повноцінне функціонування національної системи страхування в країні стає відчутним імпульсом якісного зростання економіки. Страховий ринок України сьогодні за темпами росту – один із найбільш динамічних і стабільних за показниками секторів економіки, де обсяги фінансових операцій постійно зростають [16]. Приєднання України до Світової організації торгівлі (СОТ), активна інтеграція вітчизняної економіки в загальноєвропейські та світові фінансові ринки вимагають підвищення уваги з боку держави щодо зміцнення та розвитку страхової індустрії як важливої складової національної фінансової системи. Нині з метою підвищення ефективності функціонування страхового ринку України необхідно створити навколо страхування сприятливе психологічне ставлення суспільства до цієї справи, підвищити страхову та економічну культуру. Адже без пропагування страхування в суспільстві та нерозуміння його значення для населення стає неможливим подальший розвиток, а головне – існує можливість руйнування довіри людей до самого механізму страхування як дієвої форми соціально-економічного захисту.

Висновки. Пріоритетним напрямом розвитку України є європейська інтеграція. Світ йде шляхом глобалізації, і бажання України приєднатись до європейської і світової спільноти є природним. Проте реалізація такого шляху розвитку держави вимагає приведення українського законодавства у відповідність із європейськими стандартами, які містяться у положенні Міжнародної організації у сфері нагляду за страховою діяльністю та директивах Європейського Союзу.

У сучасних умовах господарювання досконалий рівень захисту особи, суб'єктів економічної діяльності та держави від наслідків випадкових подій, уникнути яких, на жаль, не завжди можливо, створення умов для соціального захисту людиною себе і своєї родини, формування довгострокового інвестиційного ресурсу для підтримки сталого розвитку національної економіки, стабільність державних фінансів як результат дії ефективної системи управління ризиками із широким застосуванням інструментів страхування – ось далеко не повний перелік можливостей розвинутого страхового ринку в країні. Сфера страхування – це значна частина сучасних взаємовідносин, без якої повноцінне функціонування суспільства неможливе. І власне з цієї сфери повинні розпочатися ґрунтовні реформи фінансового ринку України.

1. Аніщенко: В Україні у 2015 р. почне впроваджуватися страхова медицина <http://www.rbc.ua/ukr/newslineshow/anishchenko-v-ukraine-v-2015-g-nachnet-vnedryatsya-strahovaya-08112011161800>

2. Бондарчук В. Дволикий Янус страхового закону // Економічна правда. <http://www.epravda.com.ua/markets/2011/07/27/293028/>
3. Булій Н. О. Державне регулювання страхової діяльності [Електронний ресурс] / Н. О. Булій // Стратегічні орієнтири. – Режим доступу: <http://libfor.com/index.php?newsid=240>
4. В Україні гарантуватимуть страхові виплати http://24tv.ua/home/showSingleNews.do?v_ukrayini_garantuvativimut_strahovi_viplati&objectId=165548
5. В Україні зростає попит на авто http://24tv.ua/home/showSingleNews.do?v_ukrayini_zrostaye_popit_na_avto&objectId=148087
6. Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України – http://www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/pidsumky_SK.pdf
7. Закону України “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг” <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2664-14?key=4%2FUMfPEGznhhkFW.ZiTkV%2FTNI4ows80msh8Ie6>
8. Іноземні банки ідуть на ринок іпотечного кредитування http://24tv.ua/home/showSingleNews.do?inozemni_banki_idut_na_rinok_ipotechnogo_kredituvannya&objectId=152463
9. Кількість угод з купівлі-продажу нерухомості зростає на 50% http://24tv.ua/home/showSingleNews.do?kilkist_ugod_z_kupivliprodazhu_neruhomosti_zroslo_na_50&objectId=149165
10. Козоріз Г. Г. Проблеми розвитку страхового ринку в Україні / Г. Г. Козоріз // Регіональна економіка. – 2008. – №2. – С. 182-191.
11. Лебединська Л. Д. Стратегічні аспекти сталого розвитку страхового ринку України під впливом глобалізаційних процесів / Л. Д. Лебединська, Л. М. Ремньова // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – №9(111) – С. 206 – 213. http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/APE/2010_9/APE-2010-09/206-214.pdf
12. Левченко В. П. Ринок небанківських фінансових послуг України: поточний стан та перспективи розвитку http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pprbsu/2010_29/10_29_43.pdf
13. Литвин А. Аналіз регуляторного впливу ЗУ Закону України “Про внесення змін до Закону України “Про страхування” (нова редакція). – Режим доступу: http://www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/smi/ARV_S_15.12.11.pdf
14. НБУ: У банків достатньо ресурсів для дешевшої іпотеки http://24tv.ua/home/showSingleNews.do?nbu_u_bankiv_dostatno_resursiv_dlya_deshevshoi_ipoteki&objectId=147994
15. Пінчук А. Європейським стандартам – новий закон [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.partyofregions.org.ua/ru/news/smi/show/6762>
16. Пінчук А. Нова редакція Закону України “Про страхування” – шлях до розвитку галузі. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://blogs.korrespondent.net/users/blog/pinchuk/a53049>
17. Стратегія розвитку страхового ринку України на 2011-2020 роки // Українська федерація ubezpieчення http://ufu.org.ua/ua/about/activities/strategic_initiatives/5257
18. Стратегія розвитку фінансового сектора України до 2015 року вимагає доопрацювання // Ліга страхових організацій України <http://uainsur.com/our-news/21958/>
19. Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2015 року // Асоціація українських банків http://aub.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=4769&menu=119&Itemid=113
20. У страхової компанії "Універсальна" — новий власник http://24tv.ua/home/showSingleNews.do?u_strahovoyi_kompaniyi_universalna_noviy_vlasnik&objectId=149151

21. Українці розкуповують автівки http://24tv.ua/home/showSingleNews.do?ukrayintsi_rozkupovuyut_avtivki&objectId=166209
22. Цивільна безвідповідальність <http://news.finance.ua/ua/~2/60/all/2012/01/07/265092>
23. What-is-Solvency-II // Lloyd's official website. – Режим доступу: <http://www.lloyds.com/The-Market/Operating-at-Lloyds/Solvency-II/About/What-is-Solvency-II>

СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ СТРАХОВОГО РЫНКА УКРАИНЫ В УСЛОВИЯХ ЕВРОПЕЙСКОЙ ИНТЕГРАЦИИ

И. Крупка

Аннотация. В статье исследовано состояние отечественного страхового рынка, выделены основные тенденции, достижения, проблемы его функционирования в условиях финансовой глобализации и европейской интеграции национальной экономики Украины. Определены перспективы его развития и направления дальнейшего реформирования страхового рынка.

Ключевые слова: страховой рынок, финансовые ресурсы, стратегия развития, финансовая глобализация, европейская интеграция.

INSURANCE MARKET OF UKRAINE IN EUROPEAN INTEGRATION: CONDITION AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT

I. Krupka

This article explores the state of the domestic insurance market, trends, achievements and problems of its functioning in terms of financial globalization and European integration of the national economy of Ukraine. Prospects of development and areas for further reform of the insurance market are determined.

Keywords: insurance market, financial resources, strategy of development, financial globalization, European integration.